

Oahpaheaddjebagadus

*Dahkkojuvvon Skolbyråns ja Johan Sandberg McGuinnes
Irene Partapuoli lea jorgalan davvisámegillii*

VÅRA DIKTER

Samiska

DIVTTAIDEAMET - OAHPAHEADDJEBAGADUS

Divttaideamet, Min divttat – lea ealligovva čoakkáldat maid leat dahkan divttaid vuodul. Divttaideamet gávdnu nai iežá ruođa unnitlohkogielain guđetlágan divttaiguin ja ealligovaiguin guhtetge gielas. Divttain leat guhtet lágan hápmi ja málle, ja diktaealligovat leat neavttáriiguin ja sárgojuvvon. Go geahččá daid ožžo govvadoarjaga diktii ja čiekŋalit vásáhusa, mii lasiha ipmárdusa čállojuvvon sátnái. Sávvamis diktaealligovaiguin šaddá ođđačalmmagiin ja ahte diktaealligovat movttiidahttet iežas hutkkálašvuoda.

Upphovsrätten till innehållet i den här lärarhandledningen tillkommer UR, om inte något annat särskilt anges. Lärarhandledningen får fritt kopieras, distribueras digitalt och visas i undervisningssammanhang. När lärarhandledningen eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas. Det här betyder att du som lärare i din undervisning bland annat får kopiera upp så många kopior du behöver av hela eller delar av lärarhandledningen och dela ut till elever, tillhandahålla den digitalt till eleverna i en elevportal eller liknande, eller visa i en Powerpointpresentation. Viktigt att tänka på när du använder lärarhandledningen, på olika sätt, är att det alltid ska gå att se vem eller vilka som har upphovsrätten. Om lärarhandledningen kopieras upp i sin helhet så framgår det redan, men om det är så att du väljer att bara använda någon del behöver du skriva i anslutning till det du använder vem eller vilka det är (UR och/eller annat namn, som framgår i lärarhandledningen).

Áigumuš ja ulbmiljoavku

Sáddagiid áigumuš lea váldit mielde divttaid ja bargat divttaiguin mat leat čágnjuvvon min unnitlohkogielaide. Divttat leat vuohki mainna sáhtta muitalit dovdduid, muhto maiddá okta mátolašvuolta almmuhit maid oaivvilda. Divttaideamet saddá álkes geainnu diktalohkamii ja unnitlohkogielaide. Diktema ja giela oktavuoda čađa cuige dát ealligovva ráidu geainnu diktema ja unnitlohkogielaide máilbmái. Sáddagiid veahkin oahppit máhttet oahpástuvvat divttaiguin ja gielaiguin oahpahallandilis mii dahká geahppasit ipmirdit divttaid ja diktalohkama. Das go divttat leat čállojuvvon iešguđetge unnitlohkogillii máhttet dat nai leahkit geaidnun guhtege giela eallinvuohkái ja dáiinna lágiin máhttet lasihit ipmárdusa daidda.

Váldu ulbmiljoavku leat oahppit vuodđoskuvlla alladásis ja joatkaskuvllas.

Bagadusa birra

Bagadus veahkeha du ovddidit barggu divttaiguin sámegillii.

Guhtege bargobinnáid veahkin máhtát oktan ohppiijatguin geavahit divttaid vái buorebut ipmirdehpet giela. Bagadus addá nai didjiide árvalusaid got mángga ládje sáhtta bargat divttaiguin ja diktemiin.

Vuogádat ja bargoortnet

Divttaideamet bargoávdnasa vuodđun lea ahte galgá ipmirdit divtta sániid, bargat logadettiin ja bargat divttaiguin maŋŋil lohkama. Vuohki lea seammá juohke divttain. Go vassis divttain eareliiggánit galgá

bargat lea álkibut jus don dego oahpaheaddjin juo ovdal válljet moadde sáni divttas vái máhtát ohppiiguin ságastallagoahit. Árvalusat dákkár sániin gávdnojit juohke divtta guoras.

Vái buorebut ipmirda mii lea čállojuvvon máhtta leahkit ávkin lohkat sihke linjjáid mielde ja linjjáid dobbelii.

Lohkat linjjáid mielde mearkkaša dárkkistit sisdoalu sánistat sátnái, geahččat mii duođas lea čállojuvvon.

Go lohka linjjáid gaskkas lea sáhka ahte ieš galgá jurddašit mii dáhpáhuvvá čállošis, vaikko ii leat jur čállojuvvon.

Lohkat dobbelii linjjáid dárkkoha ahte gávdná oktavuodaid iežá čállošiguin maid lea lohkan, dahje sulastahtta iežas vásáhusaid dahje juoidáid maid lea oaidnán dahje gullan.

Jearaldagat ja bargobinnát

Jearaldagat jurddašallat go lohkahehtet divttaid sáhttet leahkit:

- Man birra lea čállojuvvon?
- Got don dulkot čálloša? Dieđiha go čáluš juoidá? Makkár diehtu leažžá?
- Makkár dovdduid ja jurdagiid buktá čáluš?
- Gávdnojit go dadjanvuogit mat geardduhuvvojit čállošis? Daja ovdamearkka.
- Makkár oktavuodas jáhkat don ahte dikta lea čállojuvvon ja gii čálii divtta,? Manin dán jáhkat?
- Makkár iežá čállošat mat muittuhit dán divtta leat don lohkan ovdal? Makkár gillii?

Bargobinnát maiguin bargá manjil diktalohkama

Vállje dán doaimma mii heive dahje daid doaimmaid mat heivejit buoremusat dutnje ja du oahppojuvku.

- Goasse lea čállán divtta? Váldet veahki sisdoalus, gielas ja hámis. Soaitibehtet veahkkálaga gávnnahtit gosa galgá bidjat divtta áigelinjái?
- Lohket divtta jitnosit guhte guimmiide. Muktet jiena ja miela. Mii dáhpáhuvvá diktii jus lohkahehtet mahkáš suhttan? Jierásmuvvan? Ilolaččat? Suopmaniin?
- Jorgal divtta ruohtagillii. Muite, don it dárbbáš jorgalit juste sánis sátnái – don galggat gávdnat dovddu ja dan maid dikta viggá dieđihit.
- Čále divtta ođđasit ja muvtté dán, muhto ane áimmus sisdoalu. Maid don muvttát?
- Manin lea deatalaš beassat jurdagiid buktit iežas gillii?
- Manin lea deatalaš ahte gávdnojit divttat unnitlohkogillii? Maid dikta muitala giela birra mas lea čállojuvvon, ja eallinvuogi birra gos giella gávdnu?
- Mii dáhpáhuvvá jus molsubehtet divtta guovddáš sániid? Geahččalehpet molssut sániid vuosttálašsániiguin dahje sullasašsániiguin – got rievda čálloša sisdoallu ja dovdu de?
- Oahpa divtta olggul. Makkár goanstaid don máhtat geavahat vái álkibut oahpat dán? Ovdamearkka dihte minsttar, nuohtta, hápmi ja nu viidáseappot.

Gaavalohke

Gaebpien Gásta, Gustav Kappfjell (1913-1999) lei oarjásápmelaš diktačálli, čálli, juoigi ja boazoeaiggát gii ain otne lea dovddus miehta Sámis. Su girji Gaaltije mii almmostuvai 1987 lei vuosttaš diktagirjji oarjásámegillii. Gustav oassalastii sámiid girjjálašvuoda beroštupmái 1970-logus, mii dagahii sámiid ČSV- rahčamuša, ja Gaavalohke luohti, maid mánga oarjásápmelaččaid mielas seleha oarjásámiid álbmoga ja sin eallinvuogi, almmostuvai vuosttaš gearddi Čállogat nammasaš girjjiis 1973. Gustav riegádii ja elii olles eallima Maajehjaevries, norgga bealde Sámi, gos nai jotkkii veaga boazoealáhusa ja eanandoalu, maŋŋil go áhččis lei sorbmanan Dunderlándda lihkohisvuodas 1948.

Barge ovttas moadde välljejuvvon sániiguin divttas.

Váldde jearaldagaid veahkkin.
 Maid sátni mearkkaša?
 Manin jáhkkibehtet dát sánit gávdno divttas?
 Maid dovdahehtet go gullabehtet dán sáni?
 Makkár miela dagaha sátni diktii?
 Makkár sullasaš sániid gávdnabehtet sátnái?

boađe (sydsamiska: <i>båatieb</i>)	-	kom
guohtun (syds.: <i>gåatome</i>)-		bete
láidestanheargi (syds.: <i>gaavalohke</i>)-		handtam ledarren
doama (syds.: <i>skodth</i>)	-	skynda
lojes eallu (syds.: <i>gaavelh-grievvie</i>)-		mycket tam renhjord

Beaivváš vel rattis

Juvvá Pittja lea davvisápmelaš čálli, snihkkár ja boazovázzi, riegádan ja šaddan bajás Jielleváris/Váhčiris 1989, muhto juste dal orrume Ubmejis. 18-jahkásažžan álggii boazodoallofitnodagain, muhto fertii muhtumiin bargat liigedinesa ruvkses sisaboađu lasiheami dihte. Son lea čállán mánusa dánsačájálmassii *Of itself: In Itself* mainna lei jođus Ruoŧas giđa 2022. Su vuosttaš girji lea diktačoakkáldat *Duodain in dieđe / Vet verkligen inte*, mii almmuhuvvui 2018, mas vuolggasadji lea su iežas bajásšaddan ja dasa lassin gieđahallá fáttáid nu go lossesmiella ja sámiid eatnannjuolggadusat.

Barge ovttas moadde välljejuvvon sániiguin divttas.

Váldde jearaldagaid veahkin.

Maid sátni mearkkaša?

Manin jáhkkibehtet dát sánit gávdno divttas?

Maid dovdabehtet go gullabehtet dán sáni?

Makkár miela dagaha sátni diktii?

Makkár sullasaš sániid gávdnabehtet sátnái?

gullevažvuohhta	-	tillhörighet
badjelmearálaš	-	överflöd
friddjavuohta	-	frihet

Mánnávuohhta

Beiváš Sára, Sara Päiviö (1946-2011) lei čálli, diktačálli ja eallinfilosofa gii riegádii boazodoalu veagas Ruota davimus čearus Geaggánvuomis. Son šattai bajás Guhttásis, Suoma ráji nalde, muhto jođii nuorran Stokholmii gos orui 40 jagi. Sara Päiviö lávii dadjat ahte su eallinmovtta lei su áibbašeapmi, ja girjjistis Suonjir čálli sámii árgabeaivveallima birra, ja seaguhii divttaid mánnávuodastis ja eanet politihkalaš čállosiiguin mii guoskka Sápmái dego guovlun, fáddán ja jurddašanvuohkin.

Barge ovttas moadde válljejuvvon sániiguin divttas.

Váldde jearaldagaid veahkkin.

Maid sátni mearkkaša?

Manin jáhkkibehtet dát sánit gávdno divttas?

Maid dovdabehtet go gullabehtet dán sáni?

Makkár miela dagaha sátni diktii?

Makkár sullasaš sániid gávdnabehtet sátnái?

mánnávuohhta	-	barndom
hávit	-	sár
rájehis eatnamis	-	gränslöst land
guorbbas	-	karg
beaivváža suonjar	-	solens stråle